

INGLIZ ADABIYOTIDA HIKOYA JANRINING TADRIJIY TAKOMILI

*Davlatova Vazira, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
"Ingliz tili amaliy fanlar" kafedrasida o'qituvchisi*

THE GRADUAL DEVELOPMENT OF THE NARRATIVE GENRE IN ENGLISH LITERATURE

*Davlatova Vazira, Efl Teacher, Uzbek State World Languages
University Department of Practice Disciplines*

ПОСТЕПЕННОЕ РАЗВИТИЕ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОГО ЖАНРА В АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

*Давлетова Вазира, преподаватель кафедры
"Прикладные науки английского языка" Узбекского
государственного университета мировых языков*

[https://orcid.org/
0009- 0005-9100-5011](https://orcid.org/0009-0005-9100-5011)

e-mail:
vaziraotabekovna97@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot ishi, ingliz adabiyotida hikoya janrining XIV asrda qadimgi afsonalar, xalq og'zaki ijodi va ertaklar orqali ilk hikoya janridagi hikoyalar adabiyotshunoslikka kirib kelishidan boshlab, XIX asrda kimlar ijod qilgani va hikoyalardagi mavzular ko'lami yoritilgan. Tadqiqot maqsadi hikoya janrining bir necha asr oldingi davrlardagi rivojlanish ahamiyatini o'rganish, bu janrning qissa va roman janrlaridan farqli xususiyatlarini aniqlash.

Kalit so'zlar: mustamlakachilik, janr xususiyatlari, ijtimoiy hodisa, adabiy muhit, ijtimoiy, siyosiy, xalq og'zaki ijodi, rivojaviy.

Abstract: This research project explores the evolution of the story genre in English literature, starting from its origins in ancient legends, folktales, and fairy tales in the 14th century, and tracing its path to the emergence of the first narrative stories in literary studies during the 19th century. The research aims to understand the importance of the development of the story genre throughout history. It also seeks to identify the defining characteristics of this genre that set it apart from short stories and novels.

Key words: colonialism, genre features, social phenomenon, literary environment, social, political, folklore, narrative.

Аннотация: В данной исследовательской работе освещена тематика появления жанра рассказа в английской литературе XIV века через древние легенды и сказки, до того, кто создал его в XIX веке и масштаб тем в рассказах. Цель исследования - изучить значение развития жанра рассказа в минувшие века, определить особенности этого жанра, отличные от жанров новеллы и романа.

Ключевые слова: колониализм, жанровые особенности, социальное явление, литературная среда, социальный, политический, фольклор, нарратив.

KIRISH. Qadimgi afsonalar, xalq ogʻzaki ijodi va ertaklar orqali ilk hikoya janridagi hikoyalar adabiyotshunoslikka kirib kelishiga zamin yaratgan. Bu hikoyalar turli mamlakatlar va madaniyatlarda yozma va ogʻzaki anʼanalar orqali tarqalgan. XIV asrga kelib, “Kenterberi ertaklari” va “Ming bir kecha” shu mashhur asarlar sirasiga kiradi. Kenterberi ertaklari (taxminan 1388-1400-yillarda yozilgan) shoir Jefri Choserning (milodiy 1343-1400) oʻrta asr adabiy asari boʻlib, bir qator adabiy janrlarga oid yigirma toʻrtta ertakdan iborat boʻlgan, taqdirdan tortib sevgi, nikoh, magʻrurlik va oʻlim haqidagi mavzularga taalluqlidir. “Ming bir kecha” folklor ertaklar toʻplami esa, kelib chiqishi va mualliflari nomaʼlum boʻlgan, asosan, Yaqin Sharq va Hindiston mualliflari tomonidan yozilgan ertaklar toʻplamidir. Eng ishonchli manba “Kashfuzzunun” muallifi Chapaniy faqat “Alif Laylo va Laylo” degan ismni koʻrsatish bilan kifoyalangan (“Kashfuzzunun”, I kitob, 139-bet)¹⁰⁰.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD. XIX asr boshlarida mualliflar qisqa hikoyalar toʻplamlarini tez-tez nashr eta boshladilar. Bu tendensiya aka-uka Grimmlarning ertaklaridan boshlandi, undan keyin Edgar Allen Poning “Gotika” fantastik asari, undan soʻng zamonaviy qisqa hikoya janrida birinchi bor Anton Chexov oʻzining “Olim qoʻshniga maktub” hikoyasini yozadi. Qisqa hikoya – bu bir oʻtirishda oʻqilishi mumkin boʻlgan badiiy asar, odatda 20 daqiqadan bir soatgacha. Qisqa hikoya janriga ingliz lugʻatlari orqali bir qancha taʼriflar keltirilgan. Masalan: Webster’sning “New World College Dictionary ” lugʻati hikoyani quyidagicha taʼriflaydi: “Bunday hikoya novelladan (qissadan) qisqaroq boʻlib, sanoqli

xarakterlar bilan cheklanadi”¹⁰¹. Ingliz adabiyotshunosligida hikoya janri maksimal soʻz miqdori boʻlmasa-da, ular odatda 1000 dan 7500 gacha soʻzlardan tashkil topadi, bu romanlarga qaraganda ancha qisqa. Baʼzi manbalarda esa, mualliflar hamda munaqqidlar tomonidan bunday hikoya hajmi 1600 soʻzdan 20000 soʻz gacha boʻlishi kerak deb belgilangan. Ammo, bunday hajmdan kichikroq va kattaroq hikoyalarni ham uchratishimiz mumkin. Masalan, oʻzbek adabiyotshunosligida Abdulla Qahhorning “Anor” hikoyasi 600 soʻzlar atrofidadir. Shu oʻrinda V.G.Belinskiy hikoya janri xususiyati haqidagi taʼrifi yuqoridagi hikoyaning inʼikosidir: “Qachondir va qayerdadir hikoya bu kishilik taqdirining poyonsiz poemasidan bir epizod”. Hikoya qismlarga, minglab boʻlaklarga boʻlingan romandir; romandan olingan boblardir... Shunday voqealar, shunday hodisalar borki, ular drama uchun kifoya qilmaydi, ulardan roman chiqmaydi, deyish mumkin; biroq, ular nihoyatda chuqur, asrlar davomida unutish mumkin boʻlmagan hayot haqiqatini shunday oʻzida mujassamlashtirgan boʻladi; hikoya ana shunday voqea va hodisani tanlab oladi va oʻzining tor ramkasida ifoda etadi”¹⁰². Hikoya janri kichik epik asar boʻlib, drama va romanlar kabi tavsifiy tilda boʻladi, hikoyaning drama va romanlardan farqi ushbu janr ixchamroq shaklda boʻlishidir. L.I.Timofeyevning taʼrifiga koʻra, hikoya inson hayotidagi alohida bir voqea asosiga quriladi, unda xarakter ancha shakllangan boʻladi asar qahramonlari koʻp bulavermaydi, ular birgina voqeada ishtirok etadilar. Shu sababli hikoyaning hajmi katta boʻlmaydi. Syujet asosida yotgan voqea, odatda, oʻziga xos tugun, kulminatsiya va yechimga ega boʻladi – bularning bari inson hayotidagi bir epizod ramkasida yuz beradi¹⁰³. Bu davrning

¹⁰⁰ Solih Mutalliboyev. Arabchadan tarjima. Ming bir kecha. Toshkent, Yangi asar avlodi, 2008.

¹⁰¹ Webster’s New World College Dictionary Copyright © 2010 by Wiley Publishing, Inc., Cleveland, Ohio.

¹⁰² В.Г.Белинский. Собр. соч. в трёх томах, т. 1., М., ГИХЛ, 1948, 112— 113-бетлар.

¹⁰³ Л.И.Тимофеев. Основы теории литературы. М., Просвещение, 1971, 359-бет.

qisqa hikoyalariqa quyidagilarni misol keltirishimiz mumkin: “Marjon” (1884) (“The Necklace”) – Guy de Maupassant, “Sariq fon rasmi” (1892) (“The Yellow Wallpaper”) – Charlotte Perkins Gilman, “Bir soatlik hikoya” (1894) (“The Story of an Hour”) – Kate Chopin, “Sehrgarlarning sovg‘asi” (1905) (“Gift of the Magi”) – O. Henry “O‘liklar” (“Dead”) va “Dublinliklar” (1914) (“The Dubliners”) – James Joyce. XIX asrda Ingliz adabiyotida qisqa hikoyalar soni amerika adabiyotidagi qisqa hikoyalardan ancha kam bo‘lgan. Ilk ingliz adabiyotida qisqa hikoya mualliflari R.L.Stivenson (1850-1894), Rudyard Kipling (1895-1936) va H.G.Uellslar (1866-1946) edi. Robert Lui Balfur Stivenson Shotlandiyalik shoir, roman va qisqa hikoya yozuvchisi. Stivenson to‘rtta qisqa hikoyalar to‘plamini nashr etadi, bular: “Yangi arab kechasi” (“New Arabian Nights”), “Yangi arab kechasi: Dinamiter” (“More New Arabian Nights: The Dynamiter”), “Quvnoq erkaklar” (“The Merry Men”) va boshqa hikoyalar to‘plami. Ushbu tadqiqotda foydalanilgan metodlar: biografik, sotsilogik va germenevtik (“Tushuntiruvchi” “Talqin etuvchi”) metodlardir. Rudyard Kiplingning “Ular” (“they”) deb nomlangan hikoyasi biografik metod usulida 1904-yilda yozilgan bo‘lib, Sasseks qishlog‘ida (ijodkorning tug‘ilgan joyi) bir yo‘lini yo‘qotgan sayohatchi bir guruh bolalarga g‘amxo‘rlik qilayotgan ko‘r ayolga tegishli uydin panoh izlaydi. Ajablanarlisi shundaki, bu bolalar ushbu begona yo‘lovchi bilan muloqot qilishdan bosh tortishadi va undan shubhalanib qo‘rqishadi. Bu bolalar kimligining sirliligi va ularning begona odamdan qochishlari hikoyaning asosiy qismini tashkil qiladi. Bu voqeaga bir necha yillar oldin Kiplingning o‘z qizining fojiali yo‘qolishi chuqur ta’sir qilgan, degan nazariya oldinga suriladi. Hikoyaning hayajonli muhiti va bolalar atrofidagi javobsiz savollar Kiplingning qayg‘usini va uning yo‘qolgan qiziga nisbatan sog‘inchini aks ettiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Zamonaviy qisqa hikoyaning asoschisi hisoblangan Anton Chexov o‘zining sotsiologik metod usulida yozilgan “Olim qo‘shniga maktub” («Письмо к соседу») qisqa hikoyasida o‘z qo‘shnisi, olimga xat yozayotgan Vasiliy Bulatov ismli yer egasini tanishtirish bilan boshlanadi. Vasiliy kamsituvchi va biroz kulgili tarzda o‘zini “ahamiyatsiz hasharot” deb ta’riflaydi. O‘zini kamtarona ta’riflashiga qaramay, Vasiliy qo‘shnisining ilmiy yutuqlaridan juda hayratda. Shu bilan birga, u bu ilmiy topilmalar haqida shubha-gumonlarini va hatto qayg‘usini bildiradi va ularni “orqamga bolg‘alangan o‘tkir mixlar” deb nomlaydi. Uning maktubi imloviy xatolar bilan to‘lib-toshgan bo‘lib, o‘zining bilimsizligini yana bir bor ta’kidlab, ilm-fan olamini mensimasligiga ishora qiladi. Misol uchun, o‘zi “donolik marvaridlari” deb nomlagan qo‘shnisining ilmiy nazariyalarini tanqid ostiga oladi. Rudyard Kipling esa hayoti davomida ijodi bilan Buyuk Britaniyada katta shuhrat qozondi, hatto Genri Jeyms kabi adabiyotning buyuk namoyandalari ham uning iste’dodi haqida gapirdi. U 1907-yilda adabiyot bo‘yicha Nobel mukofotiga sazovor bo‘lib, 41 yoshida ingliz tilidagi birinchi va eng yosh laureat bo‘ldi. Garchi shoir mukofot va ritsarlik kabi nufuzli lavozimlarga taklif qilingan bo‘lsa-da, u bularni rad etadi. Biroq, uning ijodiy merosi o‘zgaruvchan siyosiy va ijtimoiy sharoit tufayli munozaralarga sabab bo‘ldi. Ba’zilar uning ijod namunalari olqishlashda davom etsa, boshqalar uning mustamlakachilik haqidagi qarashlarini tanqid qiladi. Masalan, uning yuqorida keltirilgan “Qirol bo‘lishi mumkin bo‘lgan odam” (“The Man Who would be a king”) hikoyasi 1888 - yilda nashr etilgan: Afg‘onistonga qirol bo‘lishni orzu qilgan ikki kishi haqida hikoya qiladi. Ularning rejasi boshida muvaffaqiyatli bo‘ladi, chunki ular mahalliy aholini o‘zlarining ilohiy maqomiga ishontirishadi. Biroq, ulardan biriga ayoli tomonidan jarohat yetkazilganida, ularning xudo sifatiga xos bo‘lgan xususiyati

yo'qligi oshkor bo'ladi va bu ularning insoniy zaifligini ochib beradi. Ularning ilohiy qiyofasiga bu xiyonat ularga qarshi tezkor qo'zg'olonga olib keladi. Bu hikoya ko'pincha Hindistondagi Britaniya hukmronligiga sharh sifatida qaraladi. Jorj Oruellning "Fil ovlash" ("Shooting an Elephant") inshosida, u Britaniya imperiyasining o'zini ustun va xudoga o'xshatib ko'rsatishga urinishi oxir-oqibat teskari natija berganligini ko'rsatadi. Ularning o'ziga xos kamchiliklari va zaif tomonlari, har qanday inson kabi, oshkor bo'lishi kerak edi, bu esa hurmatini yo'qotishga olib keldi va oxir-oqibat o'z imperiyasining qulashiga hissa qo'shdi¹⁰⁴. Nima bo'lishidan qat'iy nazar, Kiplingning adabiy merosi tarixda munozarali, ammo ta'sirchan shaxs bo'lib qolmoqda, u Britaniya imperiyasining noyob tasviri va ajoyib hikoya qilish qobiliyati bilan tan olingan. Ushbu tadqiqot ishida natijalar shuni ko'rsatadiki, Qadimgi afsonalar, xalq og'zaki ijodi va ertaklar hikoya janrining yaratilishiga asos bo'lib, XIX asrga kelib ingliz xalqi orasida vaqtini maroqli o'tkazish uchun qisqa hikoyalarni o'qish ommalashadi. Lekin bu davrda hikoya janridagi rivojlanish amerika adabiyoti rivojidek bo'lmagan, bunga sabab XIX asr boshlarida sanoqli ijodkorlar hikoya janrida ijod qilishgan. Yuqorida keltirilganidek ulardan biri Rudyard Kipling. Uning "Qirol bo'lishi mumkin bo'lgan odam" ("The Man Who would be a king") hikoyasida Hikoya hokimiyatga erishish uchun qilingan shuhratparastlik va shafqatsizlikni ta'riflaydi, shuningdek takabburlikning qanday oqibatlarga olib kelishini ko'rsatadi. Uning eng mashhur hikoyalardan biri hisoblangan bu "Ular.."("They..") hikoyasida qayg'u va o'tmishning davomli mavjudligi haqidagi nazariyasini ilgari surib, jamiyatdagi har qanday odamlarga ishonib bo'lmisligiga ishora qiladi.

XULOSA. Tadqiqot ishining xulosasi shundan iboratki, Qadimgi afsonalar, xalq

og'zaki ijodi va ertaklar hikoya janrining XIV asrga kirib kelishiga zamin yaratib, XIX asrda birinchi bor hikoya janridagi asar Anton Chexov tomonidan yozildi. Yuqorida keltirilgan hikoya janrining ta'riflaridan ushbu janr roman va qissa janrlaridan ancha qisqaroq bo'lib, ijtimoiy hodisa va vaziyatlarni qahramonlar bilan uzviy bog'liq holda rivoyaviy usulda tasvirlovchi kichik epik asarligini bilib oldik. Bu ingliz adabiyotida hikoya janri amerika adabiyotidagidek rivojlanmaganidan dalolat beradi. Tarixiy sharoit, adabiy muhit va adabiy oqimlar, ijtimoiy-siyosiy qarashlar fonida hikoya yozuvchi ijodkorlarning o'ziga xos qirralari ochib berildi: qaysidir muallif mustamlakachilik, xalqning qiyinchiliklari va dardlarini aks ettirsa, qaysidir bolalar haqida, va yana boshqa mualliflar ilm-fanning yutuq va kamchiliklari mavzularida qalam tebratgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Webster's New World College Dictionary Copyright © 2010 by Wiley Publishing, Inc., Cleveland, Ohio.
3. В.Г.Белинский. Собр. соч. в трёх томах, т. 1., М., ГИХЛ, 1948, 112— 113-бетлар.
4. Л.И.Тимофеев. Основы теории литературы. М., Просвещение, 1971, 359-бет.
5. Kenneth Gelder (1984) "The short stories of Robert Louis Stevenson" University of Stirling.
6. <https://interestingliterature.com/2022/05/best-rudyard-kipling-stories/>
7. Jungle Books. London: Galley Press. 1987. Print.
8. Just So Stories for Little children. London: Macmillan, 1902. Print.

¹⁰⁴ <https://interestingliterature.com/2022/05/best-rudyard-kipling-stories/>.